

Гісем О.В., Мартинюк О.О.

Історія України

Довідник для учнів
та абітурієнтів

Видання друге, доповнене і перероблене

Навчальний посібник



ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН

ББК 63.3

Г46

Гісем О.В., Мартинюк О.О.

Г46 Історія України: Довідник для учнів та абітурієнтів.

Видання друге, доповн. і переробл. – Тернопіль:

Навчальна книга – Богдан, 2006. – 576 с.

ISBN 966-692-736-5

Якщо ви маєте складати випускний іспит з історії України у школі або вступний до вищого навчального закладу – ця книга для вас. У ній в доступній і зручній формі викладено теоретичний матеріал зі шкільного курсу історії України (7-11-й класи), дано тлумачення основних історичних понять і термінів.

Для випускників шкіл та вступників до вищих навчальних закладів, учителів, усіх, хто цікавиться історією.

ББК 63.3

Охороняється законом про авторське право. Жодна частина даного видання не може бути використана чи відтворена в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.

© Гісем О.В., Мартинюк О.О., 2005

© Навчальна книга – Богдан,

ISBN 966-692-736-5

макет, художнє оформлення, 2006

Навчальне видання

Гісем Олександр Володимирович
Мартинюк Олександр Олександрович

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Підписано до друку 1.11.2005. Формат 60x84/32. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 16,74. Умовн. фарбо-відб. 16,74.

Видавництво «Навчальна книга – Богдан»

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга – Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008

тел./факс (0352)52-06-07; 52-19-66; 52-05-48

publishing@budny.te.ua *www.bohdan-books.com*

7 КЛАС

ДАВНЯ ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Зародження та розвиток родового ладу в Україні

У межах території сучасної України первісне суспільство вчені співвідносять з археологічними періодами-віками, виділеними залежно від матеріалу, з якого виготовляли знаряддя праці:

– давній кам'яний вік (палеоліт) – від появи людини до 13 тис. років до н.е. На території України найдавніша людина з'явилася в палеоліті близько 1 млн. років тому. Це доведено розкопками поселення біля с. Королеве на Закарпатті. Найвідомішими стоянками епохи палеоліту є Лука-Врублівецька (Подністров'я), Заскельне (Крим), Антонівка (Донбас). Первісні люди в цей час користувалися примітивними знаряддями праці з дерева і каменю (загострені палиці, рубила, скребла, гостроконечники), займалися збиральництвом і полюванням. У пошуках їжі часто переходили з місця на місце, їх колективи не були сталими (первісне людське стадо). Жили в печерах або житлах – наметах, зроблених з дерева та кісток мамонта. Близько 35–40 тис. років тому з'являється людина сучасного типу, названа людиною розумною. Первісне людське стадо змінюється родовою общиною. Спорідненість у роді визначається за материнською лінією в силу домінування жінки у суспільному, економічному житті людського колективу (матріархат). Виникають релігійні вірування, мистецтво (наскельні розписи, різьбярство, скульптура з глини);

– середній кам'яний вік (мезоліт) – від 13 тис. років до н.е. до 7–6 тис. років до н.е. З'являються нові знаряддя праці: кам'яні сокири і тесла; шила, голки, наконечники списів з кісток і рогів тварин. Було винайдено лук і стріли; мисливство стає провідною галуззю господарства, розпочалось приручення тварин (собака стає першою прирученою твариною). Розвивається рибальство. Ширше використовується вогонь. Формується племінна організація;

– новий кам'яний вік (неоліт) – 6–4 тис. років до н.е. Саме в цей час людина переходить від присвоюючого господарства до відтворюючого (землеробство і скотарство). Історики називають цей перехід «неолітичною революцією». Люди переходять до осілого способу життя, будують хати, займаються ткацтвом, плетінням сіток для лову риби, виготовляють досконаліші знаряддя праці з каменю (ножі, серпи, зернотерки) і кісток (гачки, гарпуни, мотики);

– мідно-кам'яний вік (енеоліт) – 4–3 тис. років до н.е. Люди опановують технології виробництва й обробки першого відомого людині металу – міді; вдосконалюються землеробство, скотарство; з'являється гончарство, винайдено колісний транспорт. Формуються великі племена, територіальні общини. Найяскравішою археологічною культурою доби енеоліту на території України є трипільська культура, відкрита наприкінці XIX ст. Вікентієм Хвойкою поблизу с. Трипільля на Київщині (звідси її назва);

– бронзовий вік – кінець III – початок I тисячоліття до н.е. У цей період поширюються вироби з бронзи – першого штучно створеного людиною металевого сплаву міді з кольоровими металами (олово). Основними галузями господарства залишаються землеробство (лісостеп)

і скотарство (степ). Подальшого розвитку набувають ремесла, відбувається другий суспільний поділ праці – відокремлення ремесла від землеробства, а також перехід до батьківської (патріархальної) общини; зростає майнова і соціальна нерівність (особливо у скотарів). З'являється кочівництво;

– залізний вік – від рубежу II–I тисячоліття до н.е. і до початку середньовіччя – V ст. н.е. Цей період характеризується появою залізних знарядь праці. Перехід до залізного віку ознаменувався зростанням соціальної нерівності і формуванням ранньодержавних утворень.

Отже, найдавніші люди, які заселяли територію України, спочатку утворювали людські стада, потім – роди і племена, спільно працювали, володіли майном і знаряддями праці, порівну розподіляли між собою продукти харчування, розвивали матеріальну і духовну культуру. Історію первісного суспільства завершив залізний вік.

Перші землероби та скотарі

Остання доба кам'яного віку – неоліт – стала тим періодом, коли у житті сталися значні зміни. Саме тому англійський археолог Г. Чайлд назвав його «неолітичною революцією».

Раніше людина здобувала їжу завдяки полюванню та збиральництву. Оскільки м'ясо складало приблизно третину раціону давніх людей, вони змушені були мандрувати за стадами тварин, переміщуючись зі зміною сезону від стоянки до стоянки. Близько 10 тис. років тому люди навчилися вирощувати зернові культури і розводити свійську

худобу. Це призвело до появи двох форм відтворювального господарства – землеробства й скотарства. Тепер людина замість того, щоб брати необхідне у природи, сама виготовляла його у власному господарстві. Сталося це у Передній Азії. Звідси нові форми господарювання поширилися в Європу.

Винайдення землеробства й скотарства, на думку вчених, визначило майбутнє людства. Відтепер з'явилися небачені раніше перспективи для збільшення необхідної для життя людини їжі. Землеробство забезпечувало людину постійною кількістю необхідних продуктів, виробництво яких вона могла контролювати. Скотарство було не лише джерелом м'яса, шкіри й жирів, але, згодом, коли людина навчилася доїти худобу, і молочних продуктів. Худоба стала також використовуватися під час оранки, перевезення вантажів, верхової їзди. Нові форми господарювання зробили можливим осіле життя. Внаслідок цього з'явилися селища з добротними оселями й господарськими спорудами.

У неоліті було здійснено також декілька не менш важливих за значенням відкриттів. Людина навчилася використовувати глину. Спочатку вона обмазувала нею стіни осель, згодом – почала зводити їх з цегли-сирцю, а пізніше – з випаленої цегли. Величезним досягненням стала поява кераміки – фактично першого штучного матеріалу, винайденого людиною. Цей винахід значно змінив харчовий раціон людини. Відтепер з'явилася можливість споживати варену, смажену та печену їжу. Ще один здобуток цієї доби – удосконалення техніки виробництва кам'яних знарядь праці. Поширилися методи шліфування, свердлення та пиляння каменю. У період неоліту було

УКРАЇНА НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Виникнення українських політичних партій у Наддніпрянській Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Кінець ХІХ – початок ХХ ст. характеризувався новими явищами у суспільно-політичному житті українських земель. Початком «відродження нації» називав цей час відомий український письменник та громадський діяч В. Винниченко.

Український національний рух набуває політичного характеру. В Україні починають утворюватися перші національно-політичні партії.

Першою національною партією в Наддніпрянській Україні (тобто на центральних, південних та східних землях України) стала Революційна Українська Партія (РУП), заснована 29 січня 1900 р. у Харкові діячами студентських громад – Д. Антоновичем, М. Русовим, Г. Андрієвським, Л. Мацієвичем та ін. Політичною програмою РУП у 1900–1903 рр. була брошура М. Міхновського «Самостійна Україна». М. Міхновський, у свій час член «Братства та-расівців», діяльний учасник українського визвольного руху, адвокат за професією, був одним з ідейних натхненників РУП на початку її існування. Цей видатний політичний діяч України першим на Наддніпрянщині проголосив гасло національної незалежності. Головною метою він вважав створення за будь-яку ціну самостійної України «від Карпат аж по Кавказ». Основою української нації РУП вважала селянство. З 1903 р. рупівці перейшли на засади

Ерфуртської програми західноєвропейських соціал-демократів, вимагаючи національно-культурної автономії в межах Росії.

1902 р. від РУП відійшло найбільш радикальне крило і утворило свою партію – Народну українську партію (НУП) на чолі з М. Міхновським. Партія була відверто націоналістичною. Головний програмний документ «10 заповідей» проголошував створення самостійної демократичної республіки під гаслом «Україна для українців». 1903 р. з РУП вийшло ще одне угруповання, очолене Б. Ярошевським. Воно найменувало себе Українською соціалістичною партією (УСП). Як і НУП, так і УСП були нечисельними і, не маючи масової опори у суспільстві, скоро занепали.

Наприкінці 1904 – на початку 1905 р. після нового розколу в РУП утворилася ще одна політична організація – Українська соціал-демократична спілка (скорочена назва «Спілка») на чолі зі студентами М. Меленевським-Баском та О. Скоропис-Йолтуховським. Спілка була досить чисельною для того часу (близько 6 тис. членів). Вона закликала пролетарів міста і села розгортати страйковий рух. Збройного повстання, як форми революційної боротьби, вона не схвалювала. Земельне питання пропонувала розв'язати демократичним шляхом – постановою скликаної спеціально для цього всенародної конституційної ради. У 1905 р. Спілка влилася до меншовицької фракції РСДРП на правах її автономної секції.

На початку ХХ ст. утворились українські партії ліберального спрямування. Так, у 1904 р. виникла Українська демократична партія (УДП) на чолі з поміркованими громадськими діячами О. Лотоцьким, Є. Чикаленком та ін.

Згодом від неї відкололась Українська радикальна партія (УРП) на чолі з письменниками Б. Грінченком та С. Єфремовим. Обидві партії були нечисельні за складом; за своїми основними програмними положеннями – близькими до російського «Союзу визволення» (зародка майбутньої кадетської партії); обстоювали встановлення в Російській імперії конституційної монархії, яка б надала Україні право на автономію (про докорінні соціальні зміни не йшлося). Вже наступного року УРП та УДП злилися в Українську демократично-радикальну партію (УДРП).

1905 р. відбулася й реорганізація залишків РУП, яка після цього прийняла назву – Українська соціал-демократична робітничка партія (УСДРП). Її провідниками стали Д. Антонович, В. Винниченко, С. Петлюра, М. Порш.

УСДРП і Спілка не змогли виробити чіткої тактики своєї діяльності та співпраці з іншими партіями і громадськими організаціями. 1909 р. Спілка розпалася. Керівники УСДРП С. Петлюра і В. Садовський стали шукати союзників у новоорганізованому 1908 р. міжпартійному політичному блоці українських ліберальних діячів (здебільшого з колишніх членів УДРП, яка самоліквідувалася) – Товаристві українських поступовців (ТУП). Провідники ТУП – М. Грушевський, С. Єфремов, Д. Дорошенко – обстоювали конституційно-парламентський шлях боротьби за «українську справу».

Отже, за винятком НУП, яка своїм ідеалом проголосила самостійну українську державу, інші національні партії Наддніпрянської України (РУП, УСП, Спілка, УСДРП, УДП, УРП та ін.) взяли за основу своїх програм вимоги політичної автономії України у складі Росії.

Практичне значення мали і розробки українських учених та конструкторів для створення і діяльності міжнародної космічної станції – найграндіознішого проекту в історії космонавтики.

Наука, освіта і культура в сучасній Україні

Провідним науковим центром сучасної України залишається Національна Академія наук. Однак і в її діяльності нагромадились серйозні проблеми. Орієнтація на прикладні розробки супроводжувалась падінням престижності фундаментальних досліджень. Понад 90 % нових технологічних розробок не впроваджується у виробництво. Серйозною вадою є поділ науки на академічну, вузівську і галузеву. Низький рівень фінансування спричинив значні труднощі в її матеріально-технічному та кадровому забезпеченні. Так, окремі інститути за останні роки втратили 50–60 % свого кадрового складу.

Відбулося зниження професіоналізму певної частини наукових співробітників через відсутність здорового суперництва, творчих дискусій, чесного і відкритого обміну думками, орієнтацію української науки на російську та ізоляцію від європейських і світових наукових кіл. Погана технічна оснащеність наукових лабораторій, різке зниження життєвого рівня і соціальна незахищеність призвели до виїзду багатьох учених за кордон. Понад 20 % науковців перейшли до комерційних структур.

Такий стан у сфері науки не дає надії на швидкий вихід України з кризи, хоча чимало вчених самовіддано працюють у цьому напрямі. Перебудовується робота НАН

України, змінюються пріоритети, зростає увага до фундаментальних досліджень. Створено Міністерство України у справах науки і технологій, діє Українська наукова асоціація. Засновано Академію наук вищої школи, Українську академію аграрних наук, Академію медичних наук, Академію мистецтв, Академію правових наук, ряд інших галузевих академій. Виникла низка дослідних інститутів та центрів як громадських об'єднань науковців, наукових товариств. Зокрема, у 1989 р. відновило свою діяльність Наукове товариство ім. Т. Шевченка.

У складних умовах перебувала і перебуває освіта, хоча процеси оновлення охопили і цю важливу галузь.

Основним нормативним документом у галузі освіти є Закон України «Про освіту». Його було прийнято в 1991 р., а сучасну редакцію затверджено в 1996 р. Цим законом освіту визнано пріоритетною сферою, основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального та економічного розвитку суспільства і держави, передбачено кардинальні зміни в її роботі. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами. Закон встановлює основні принципи освіти, її структуру, права та обов'язки учнів, студентів, викладачів, батьків, порядок організації управління та самоуправління в освіті тощо. Повна загальна середня освіта в Україні – обов'язкова.

Одним із найважливіших завдань школи є забезпечення виконання Закону про мови (1989 р.). За цей час у республіці відкрито і поновлено сотні шкіл з українською мовою навчання, організовано тисячі українських класів у школах з російською мовою навчання. Освітня система стає більш

гнучкою та різноманітною. З'явилась велика кількість ліцеїв, коледжів та гімназій. Значно більше уваги приділяється вивченню української історії, народознавства, помітними є зрушення у викладанні інших суспільних наук. У 2000 р. розпочалася широкомасштабна програма реформування середньої освіти, яка має наблизити школу до сучасних вимог життя та європейських стандартів.

Зроблено перші суттєві кроки у реформуванні професійно-технічної і вищої освіти. З метою більш тісного зв'язку із середньою освітою Міністерство народної освіти та Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти було об'єднано в одне – Міністерство освіти і науки України. Скорочуються масштаби підготовки спеціалістів через заочну та вечірню форми навчання, здійснюється перехід до ступеневої підготовки: кваліфікований робітник, молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр. Поряд із державними створюються навчальні заклади, які базуються на інших формах власності.

Вищі навчальні заклади (ВНЗ) набувають більшої самостійності у своїй діяльності. Проведено роботу з ліцензування (надання дозволу на освітню діяльність) та акредитації (визначення професійного рівня діяльності) вищих навчальних закладів.

Культура переживає значні труднощі. В умовах обмеженого державного фінансування заклади культури змушені буквально боротися за виживання. Діяльність творчих колективів театрів, музеїв, бібліотек нерідко тримається лише на ентузіазмі. Суспільство очікує змін на краще після парламентських виборів 2006 року та формування нового уряду.

Зміст**7 клас**

Давня історія України	4
Зародження та розвиток родового ладу в Україні	4
Перші землероби та скотарі	6
Племена трипільської культури та їхні сусіди.....	10
Індоевропейці	13
Доба бронзи	14
Кіммерійці й таври на території України	17
Скіфи і сармати	20
Античні міста-держави та колонії у Криму	24
Східні слов'яни на території України.	
Антське царство	27
Київська Русь	34
Створення Київського князівства	34
«Русь» та «Україна»	37
Київська держава за перших князів. Династія	
Рюриковичів кінця IX–X ст. (Олег, Ігор, Ольга,	
Святослав)	39
Володимир Великий.	
Запровадження християнства на Русі	42
Київська Русь за часів Ярослава Мудрого.	
«Руська правда»	46
Правління Ярославичів. Любецький з'їзд князів	49
Відновлення могутності Київської держави	
та князівської влади за Володимира Мономаха	51
Боротьба руських князівств із кочівниками	53
Соціально-економічний розвиток Київської	
держави в IX–XII ст.	56
Культура Київської Русі	58
Історичне значення Київської Русі	60

Політична роздробленість Київської Русі.**Галицько-Волинська держава.**

Монгольська навала	63
Політична роздробленість Київської держави	63
Самостійні князівства на українських землях	67
Галицьке й Волинське князівства.	
Виникнення Галицько-Волинського князівства	69
Галицько-Волинська держава	71
Данило Романович Галицький	73
Монгольська навала	
на українські землі та її наслідки	75

Українські землі під владою іноземних держав

у XIV–XVI ст.	78
Польська експансія на українські землі у XIV–XV ст. .	78
Українські землі у складі Великого князівства	
Литовського	80
Спроби збереження української державності у складі	
Великого князівства Литовського у XV ст.	
Князь Свидригайло	83
Виникнення Кримського ханства.	
Турецько-татарські набіги на українські землі	
в другій половині XV–XVI ст., їхні наслідки	87
Господарське життя в Україні у XIV–XV ст.	89
Соціально-політичні процеси в Україні у XIV–XV ст.	91
Українська шляхта у XIV–XVI ст.	
Костянтин (Василь) Острозький	93
Церковне життя у другій половині XIV–XV ст.	96

8 клас

Українські землі у складі Речі Посполитої	
в другій половині XVI ст.	98
Виникнення українського козацтва	100
Політико-соціальний і військовий устрій Січі	102
Козацькі війни кінця XVI ст.	105
Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний	107

Козацько-селянські рухи у 20–30-х роках XVII ст. ...	108
Культура України у XVI – першій половині XVII ст.	111
Реформаційні і контрреформаційні рухи на українських землях.	
Ідеї реформації в діяльності братств	111
Церковне життя наприкінці XVI – у першій половині XVII ст.	114
Греко-католицька церква у першій половині XVII ст.	118
Культура України у XVI – першій половині XVII ст. Освіта і наука	120
Архітектура та образотворче мистецтво XVI – першої половини XVII ст.	124
Національно-визвольна війна українського народу під проводом Б. Хмельницького	128
Початок національно-визвольної війни в Україні (1648–1649)	128
Продовження національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького (1650–1657).	
Переяславсько-Московська угода	130
Богдан Хмельницький – державний, політичний і військовий діяч	134
Місце України у міжнародних відносинах у Європі часів Богдана Хмельницького	137
Адміністративно-політичний устрій Української козацької держави середини XVII ст.	
Зміни в соціально-економічних відносинах	139
Україна в другій половині XVII ст.	140
Українські землі в другій половині XVII ст.	
«Руїна»	140
Основні напрямки державної політики гетьмана Івана Виговського	144
Порушення територіальної цілісності України.	
Андрусівське перемир'я 1667 р.	146

Гетьман Петро Дорошенко у боротьбі за незалежність та територіальну цілісність Української держави	148
Запорізька Січ у складі Гетьманщини у другій половині XVII ст.	
Кошовий отаман Іван Сірко	151
Виникнення та розвиток Слобідської України	154
Господарське життя та політичний устрій Гетьманщини в другій половині XVII ст.	156
Україна наприкінці XVII – на початку XVIII ст.	158
Внутрішня і зовнішня політика гетьмана Івана Мазепи	158
Гетьман Пилип Орлик.	
Конституція П. Орлика	162
9 клас	
Українські землі в середині та наприкінці XVIII ст.	166
Ліквідація російським самодержавством автономного устрою України	166
Місце Запорізької Січі в історії українського народу.	
Ліквідація козацької республіки московським урядом в останній чверті XVIII ст.	168
Соціально-економічний розвиток українських земель у XVIII ст.	170
Національно-визвольна боротьба українського народу в другій половині XVIII ст.	
Коліївщина	173
Опришківський рух в Україні у XVIII ст.	
Олекса Довбуш	177
Російсько-турецькі війни другої половини XVIII ст.	
Входження Північного Причорномор'я та Криму до складу Росії	178

Розподіли Польщі і входження Правобережної України до складу Російської імперії	180
Розвиток української культури у XVIII ст. Освіта та наука	182
Роль Києво-Могилянської академії в культурно-освітньому розвитку українського народу	187
Архітектура та образотворче мистецтво другої половини XVII–XVIII ст.	189
Українські землі під владою Російської та Австрійської імперій (кінець XVIII – початок XIX ст.)	
Українські землі на рубежі XVIII–XIX ст.	192
Війна Росії з наполеонівською Францією та участь у ній українців	194
Політичний розвиток Наддніпрянської України у 20–30-х рр. XIX ст.	197
Декабристський рух в Україні	199
Початок національного відродження в Наддніпрянській Україні	203
Кирило-Мефодіївське товариство – перша політична організація. Т. Шевченко	207
Західноукраїнські землі наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст.	
Піднесення національно-визвольної боротьби в Галичині у 20–30-х рр. XIX ст. «Руська трійця»... ..	211
Події революції 1848–1849 рр. на західноукраїнських землях. Головна руська Рада	216
Українська культура у першій половині XIX ст.	
Культура України в першій половині XIX ст.	219

Україна в другій половині XIX ст.	224
Участь українців у Кримській війні.	
Оборона Севастополя	224
Антикріпосницький рух	
в Україні у 50–60-х рр. XIX ст.	227
Здійснення реформ	
60–70 років XIX ст. в Україні	228
Громадівський рух	
у Наддніпрянській Україні 60–90 рр. XIX ст.	
В. Антонович, М. Драгоманов	232
Становлення української нації	243
Народницький рух в Україні	247
Економічний розвиток Наддніпрянської України	
у 60–90-х рр. XIX ст.	248
Початок трудової еміграції українців	250
Народовці, радикали, москвофіли в суспільно-	
політичному житті західноукраїнських земель	
у другій половині XIX ст.	252
Заснування та діяльність Наукового товариства	
ім. Т. Шевченка	255
Михайло Грушевський і його роль	
у громадсько-політичному житті України	
наприкінці XIX – на початку XX ст.	257
Роль Івана Франка у розвитку	
української суспільно-політичної думки	259
Розвиток української культури	
в другій половині XIX ст.	260
Виникнення політичних партій	
у Західній Україні наприкінці XIX ст.	263
Братство «тарасівців», його роль у розвитку	
українського національно-визвольного руху	265
Україна на початку XX ст.	268
Виникнення українських політичних партій	
у Наддніпрянській Україні	
наприкінці XIX – на початку XX ст.	268

Економічний розвиток України на початку ХХ ст.	271
Українська культура й духовне життя на початку ХХ ст.	274
Україна в роки першої російської революції 1905–1907 рр.	276
Діяльність українців у I та II Державних думах	279
Столипінська аграрна реформа в Україні та її наслідки	281
Національна політика самодержавства в Україні (1907–1914 рр.). Справа Бейліса	284
Український національний рух у Наддніпрянській Україні у 1907–1914 рр.	290
Український рух на західноукраїнських землях на початку ХХ ст.	295
10 клас	
Україна в роки Першої світової війни	300
Українські землі напередодні Першої світової війни. Плани воюючих держав щодо України	300
Бойові дії на території України в роки Першої світової війни	302
Українські політичні партії, організації, збройні формування в роки Першої світової війни	304
Українська революція	310
Передумови і причини української революції. Утворення Української Центральної Ради, її політична програма	310
Розвиток української революції у квітні – червні 1917 р. Проголошення автономії України	314
Лідери Української Центральної Ради М. Грушевський, В. Винниченко, С. Єфремов	316

II Універсал Центральної Ради та його роль в історії української революції	321
III Універсал Центральної Ради і проголошення Української Народної Республіки	324
Соціально-економічна політика Центральної Ради	327
Проголошення радянської влади в Україні	330
Війна радянської Росії проти УНР (кінець 1917 – початок 1918 рр.). Причини поразок українських військ	332
IV Універсал Центральної Ради та його історичне значення	337
Берестейський мирний договір УНР з державами німецько-австрійського блоку. Падіння радянської влади в Україні	338
Україна в боротьбі за збереження державної незалежності (1918–1920 рр.)	342
Гетьманський переворот 1918 р. в Україні. Внутрішня і зовнішня політика П. Скоропадського	342
Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки, її внутрішня та зовнішня політика	345
Україна у період Директорії УНР	348
Злука УНР і ЗУНР, її історичне значення	352
Директорія УНР. Причини її поразки	355
Політика більшовиків в Україні у 1919 р. «Воєнний комунізм»	359
Україна на початку 1920 р.	362
Радянсько-польська війна і Україна	364
Культура й духовне життя в Україні у 1917–1920 рр.	368
«Українське питання» на Паризькій мирній конференції	371
Історичне значення та підсумки боротьби українського народу за незалежність у 1917–1920 рр.	372

Українська СРР в умовах нової економічної політики (1920–1928 рр.)	375
Особливості переходу до нової економічної політики в Україні	375
Голод 1921–1922 рр. в Україні	376
Входження України до СРСР	378
Хід і наслідки українізації у 20-х роках	380
Розвиток літератури та мистецтва в Україні у 20-х роках ХХ ст.	382
Радянська модернізація України (1928–1939 рр.)	385
Сталінська індустріалізація України та її соціальні наслідки	385
Більшовицька політика колективізації та розселяювання України. Голодомор 1932–1933 рр., його причини та наслідки	388
Становище культури в Україні у 30-х роках. «Розстріляне відродження»	392
Політика більшовиків щодо релігії та церкви в Україні у 20–30-х роках	396
Сталінський терор в Україні у 30-х роках	398
Західноукраїнські землі у 1920–1939 рр.	401
Західноукраїнські землі під владою іноземних держав. Економічний, соціальний і політичний розвиток	401
Створення та діяльність ОУН	406
Проголошення незалежності Карпатської України. Окупація Закарпаття Угорщиною	411
11 клас	
Україна в роки Другої світової війни	414
Включення західноукраїнських земель до складу УРСР у 1939–1940 рр. Радянізація західних областей України	414

Плани Німеччини щодо України. Окупація України військами фашистської Німеччини та її союзників	418
Окупаційний режим в Україні у 1941–1944 рр.	422
Внесок працівників тилу України в перемогу над ворогом у роки Другої світової війни	424
Рух Опору в Україні у роки Другої світової війни	427
Розгром військ Вермахту на Курській дузі і початок вигнання нацистських окупантів з України	429
Форсування Дніпра радянськими військами в 1943 р. Звільнення України від фашистських окупантів (1943–1944 рр.)	430
Україна на завершальному етапі Другої світової війни	433
Втрати України у Другій світовій війні	434
Внесок українського народу в перемогу Об'єднаних Націй у Другій світовій війні	436
Наука і культура в роки війни	438

Післявоєнна відбудова і розвиток України

в 1945 – середині 50-х років	442
Адміністративно-територіальні зміни в Україні після Другої світової війни. Формування сучасної території України	442
Зовнішньополітична діяльність УРСР у 40–50-х роках	447
Відбудова господарства України після Другої світової війни	449
Голод 1946–1947 рр., його причини, масштаби і наслідки. Демографічне становище. Рівень життя та побуту населення	453
Радянізація західних областей України. Боротьба ОУН- УПА у другій половині 40-х – на початку 50-х років	458
Боротьба ОУН-УПА. Р. Шухевич. Операція «Вісла» ...	463
Культурне життя в Україні у другій половині 40-х – на початку 50-х років	468
Україна в першій половині 50-х років	474

Україна в умовах десталінізації 1956–1964 рр.	478
Культура й духовне життя в Україні за часів хрущовської «відлиги»	483
Дисидентський рух 50–60-х років в Україні	485
Україна у період загострення кризи радянської системи 1965–1985 рр.	490
Кризові явища в соціально-економічному, політичному та культурному житті України (друга половина 60-х – середина 80-х років)	490
Зміни у демографічному і соціальному складі населення України у 60–80-х рр.	493
Загострення екологічних проблем у 70–80-х рр. Чорнобильська катастрофа та її наслідки	495
Дисидентський рух у 70–80-х роках. Українська Гельсінська спілка та її діяльність	496
Розпад Радянського Союзу і відродження незалежності України	500
Перебудова і Україна	500
«Гласність». Повернення наприкінці 80-х – на початку 90-х років народу правди про минуле України.....	502
Зростання політичної активності українського суспільства у другій половині 80-х рр. Нові громадські об'єднання	506
Декларація про державний суверенітет України та її історичне значення	509
Спроба державного перевороту в СРСР і Україна. Акт проголошення незалежності України та його історичне значення	511
Референдум 1 грудня 1991 року і вибори Президента України	514
Становлення і розвиток багатопартійної системи в Україні	515

Україна незалежна	520
Державотворчі процеси в Україні в умовах незалежності	520
Конституція України – Основний закон держави. Обставини прийняття та значення Конституції України	523
Державна символіка України та її історичне походження	526
Створення грошово-фінансової системи незалежної України	528
Економічні проблеми незалежної України. Становище в соціальній сфері	530
Динаміка зростання ВВП України	531
Релігія і церква в сучасній Україні	533
Українці східної та західної діаспори. Внесок української діаспори у становлення незалежності України	537
Зовнішня політика незалежної України, її міжнародні зв'язки	541
Політичний розвиток України (1994–1999 рр.)	545
Політична боротьба 1999–2004 рр.	548
Вибори Президента України 2004 р. «Помаранчева революція»	552
Характер та тенденції розвитку міжнаціональних відносин в сучасній Україні	558
Науково-технічна революція і глобальні проблеми сучасності. Чорнобильська катастрофа та її наслідки. Досягнення України в космічній галузі ...	559
Наука, освіта і культура в сучасній Україні	562